

TIETEEN JA HALLINNON ARKIPÄIVÄÄ

Akateemisessa maailmassa on professorien nimittämismenettely aina silloin tällöin noussut keskustelun ja kiistelynkin kohteeksi. Asiantuntijoita on syytetty puolueellisuudesta ja koulukuntaisuudesta, päätöksentekijöitä suosikkijärjestelmän käyttämisestä, hallinnollisia menettelymuotoja hitaudesta ja niin edelleen. Ehdotuksia epäkohtien korjaamiseksi on tehty, mutta merkittäviä parannuksia ei ole saatu aikaan.

Nyt Suomen Akatemia on tutkijaprofessorin viran täyttämisessä tarttunut keinoon, joka korkeakouluissakin käyttöön otettuna voisi ratkaista lukuisia ongelmia: VALITAAN PROFESSORI ARPOMALLA.

Viimeksi esillä olleen tutkijaprofessorin viran ehdollepanossa juuri arpa ratkaisi Akatemian esityksen sisällön, ja virkaan nimittäminen tapahtui tämän mukaisesti. Paitsi viran täyttäminen, myös viran perustaminen toi usia muotoja maamme korkeimman opetuksen ja tutkimuksen hallinnolliseen käytäntöön.

Kuten tunnettua, aloite tutkijaprofessorin viran perustamiseksi ei tullut Akatemiasta eikä opetusministeriöstä vaan oikeusministeriöstä. Perustamista leimasi myös poikkeuksellinen kiire: virka perustettiin kesken vuotta 1985 ja tarvittavat varat otettiin tuon vuoden lisämenoarvioon.

Tiedemiespiireissä tapahtumaan kohdistettiin syystä kriittistä huomiota. Uusien professorin virkojen perustaminen (ja niiden alamääritys) on yleensä tapahtunut yliopiston tai tutkimuslaitoksen esityksestä. Virathan perustetaan tiettyjen tehtävien hoitamista varten eikä mittatilaustyönä tietylle henkilölle.

Toiselta puolen voisi tosin ajatella, että on rauhoittavaa nähdä se valppaus, millä ministeriöissä seurataan eri tieteenalojen kehitystä ja tutkimuksellisia tarpeita: mikäli voimavarojen vajausta jollakin alalla esiintyy, silloin hallinto rientää osoittamaan uudet virat. Tuskin monikaan valtio voi ylpeillä tieteellistä toimintaa näin huolellisesti ja vastuullisesti seuraavilla ministereillä ja heidän korkeilla virkamiehillään.

Keväällä vuosi sitten akuutti tutkimustarve tuli siis ministeriöportaassa havaituksi erällä oikeustieteellisen tutkimuksen osalohkolla. Asian järjestämisessä ei vitkuteltu: oitis hallitus esitti lainvalmistelua ja lainsäädäntötyötä koskevaa oikeustieteellistä tutkimusta harjoittavan määräaikaisen tutkijaprofessorin viran perustamista Suomen Akatemiaan. Eduskunta ei kuitenkaan hyväksynyt tällaisen kertakäyttöisen ja ilmeisesti myös määrätarkoitukseen ajatellun tutkijaprofessorin viran perustamista. Virka perustettiin pysyväksi, mutta momentin perusteluihin lisättiin kuitenkin lausuma: »Virkaa ensimmäistä kertaa täyettäessä on tarkoitus erityisesti ottaa huomioon lainvalmistelua ja lainsäädäntötyötä koskevan oikeustieteellisen tutkimuksen tarve.»

Sen arvioiminen, oliko myös viran täyttämässä edettävä vain tiettyjen tarkoitusperien toteuttamiseksi vai oliko huomiota kiinnitettävä tutkijaprofessorilta vaadittavaan tieteelliseen pätevyyteen, jäi sentään Suomen Akatemian tehtäväksi. Tehtävässään Akatemia näyttää joutuneen melkoiseen puristukseen. Vaikka laitos onkin aiemmista kokemuksistaan yhtä ja toista oppinut, se ei tämän tutkijaprofessorin viran täyttämässä yltänyt kovinkaan tyylikkääseen suoritukseen.

Tutkijaprofessorit nimittää tasavallan presidentti tieteen keskustoimikunnan tekemän ehdollepanon perusteella. Keskustoimikunta puolestaan tekee ehdollepanonsa tieteellisten toimikuntien esitysten pohjalta. Kun tutkijaprofessorin virka tällä kertaa oli alaltaan määritelty, perustui keskustoimikunnan ehdollepano vain yhteiskuntatieteellisen toimikunnan esityksen varaan. Näin ollen keskustoimikunta ei – kuten normaalitapauksessa on asian laita – joutunut suorittamaan ansioiden vertailua eri tieteenaloja edustavien tutkijoiden kesken; vain oikeustieteen harjoittajat saattoivat tulla kysymykseen. Ongelmat näyttävätkin tulleen toisaalta: yhteiskuntatieteellisen toimikunnan tiettävästi vielä yksimielinen esitys ei ilmeisesti tyydyttänyt kaikkia intressitahoja, ja siksi paineet kanavoituivat keskustoimikunnan päätöksentekoon.

Osoitukseksi näistä paineista lienee tulkittavissa erikoislaatuinen käänne tieteen keskustoimikunnassa virantäyttöasian ollessa siellä ensi kertaa esillä (ks. pöytäkirja kokouksesta 6/85, 29.10.1985). Asian esittelijä näet luopui kirjallisessa esityksessään olleesta päätösehdotuksesta ja vaati asian käsittelyn keskeyttämistä ja lisäasiantuntijoiden kutsumista. Mistä syystä näin tapahtui, ei käy selvälle asiakirjoista ja jää siten arvailujen varaan.

Esittelijän uutta esitystä kannatti kuitenkin vain kaksi keskustoimikunnan jäsentä, nimittäin molemmat valtioneuvoston nimeämät jäsenet. Sen sijaan kaikki muut keskustoimikunnan jäsenet, siis kaikkien tieteellisten toimikuntien puheenjohtajat, olivat esitystä vastaan. He ilmoittivat vastustavansa poikkeamista tavanomaisesta tutkijaprofessorin viran täyttämismenettelystä ja katsoivat, että ehdollepano virkaan olisi pitänyt tehdä yhteiskuntatieteellisen toimikunnan esityksen mukaisesti. Asian pöydällepano ja uuteen asiantuntijamenettelyyn ryhtyminen tuli siten hylätyksi äänin 7–2.

Äänestystulos näyttää kohtalaisen selkeältä. Mutta vain näyttää, sillä Akatemialla on oma laskuoppinsa: päätökseksi tulkittiin vähemmistön kanta. Akatemian virkakunnan toimesta hylätyksi tullut ehdotus pantiin täytäntöön ja uusi asiantuntijakierros toteutettiin.

On kysytty, miksi arvovaltainen Akatemia' syyllystyä tämänkaltaiseen hyvän hallintotavan – ellei suorastaan lain – vastaiseen menettelyyn. Jos taas tarkoitus pyhitti keinot, niin kiinnostavaa olisi tietää, mikä oli tuon arvok-

kaan päämäärän lähempi luonne ja laatu.

Se että tutkijaprofessorin virantäy tössä tämänkin kaltaiset menettelyvirheet jäävät pysyviksi, johtuu siitä, ettei Akatemiassa – toisin kuin korkeakouluissa – ole asiassa valitusmahdollisuutta. Paitsi jälkikäteiset oikeusturvakeinot, puuttuvat Akatemiassa myös tutkijaprofessorin virasta kilpailevien oikeusturvaa ennakkollisesti suojaavat järjestelyt. Esimerkiksi asiantuntijavalinnoista ei tiedoteta virkaan ilmoittautuneille mahdollisia protesteja varten.

Samaa puutteellista käytäntöä noudatettiin myös tutkijaprofessorin viran täytössä siitakin huolimatta, että normaalista käytännöstä poiketen asiantuntijoiden valinnan teki keskustoimikunta eikä siis asianomainen ammattitoimikunta. Yhteiskuntatieteellisen toimikunnan kantaa ei liioin liene kuultu uusienkaan asiantuntijoiden lausuntojen johdosta. Nähtäväksi jää, katsooko keskustoimikunta vatedeskin omaavansa täydellisen viisauden kaikilla niillä tieteenaloilla, jotka Akatemiassa ovat edustettuina. Mikäli näin on, olisi kaiketi järkevää ottaa harkittavaksi tieteellisten toimikuntien lakkauttaminen.

Varsin omintakeiseen ellei suorastaan omalaatuiseen menettelyyn keskustoimikunta ryhtyi myös päättäessään lopullisesta ehdollepanosta tutkijaprofessorin virkaan (ks. pöytäkirja kokouksesta 7/85, 17.12.1985). Koska ensimmäisestä ehdokassijasta ei vallinnut yksimielisyyttä, asia ratkaistiin äänestämällä. Kiintoisaa tässä on äänestysmenettelyn valinta: äänestys toimitettiin salaisena lippuäänestyksenä. Mutta ei tässä kaikki. Äänen mentyä tasan tehtiin ratkaisu ehdokkaiden kesken arpomalla.

Tällainen lippujen käyttely lienee tätä nykyä käytössä vain siellä täällä kunnallispolitiikassa. Vastuun pakoilu soveltuu tietysti poliitikoille, mutta sangen huonosti se istuu sellaiseen laitokseen kuin Suomen Akatemia. Kun vastuusuhteet salaisessa lippuäänestyksessä häipyvät tavoittamattomiin, on kysyttävä, onko päätöksen lantilla ratkaiseminen ylipäänsä laillinen menettely, kun käsillä on virkanimitysasialla valtionhallinnon piirissä. Hallitusmuodon säännökset koskevat myös Suomen Akatemiaa eikä se voi niistä poiketa omilla kokousohjesäännöillään sen enempää kuin muullakaan tavalla.

Joka tapauksessa Suomen Akatemian yhteiskuntatieteellinen toimikunta lisäsi tutkijaprofessoriansa määrää yhdellä. Nyt heitä on kolme: Antti Eskola, Antero Jyränki ja Kaarlo Tuori.

Nimimerkki »Tarkkailija»

* * *